

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Harding, Mary Esther

Misterele femeii: simboluri și ritualuri de inițiere de-a lungul timpurilor / M.

Esther Harding; cu o introd. de C.G. Jung; trad. de George Arion. – Ed. a 2-a –
București: Herald, 2022

ISBN 978-973-111-997-7

I. Jung, Carl Gustav (pref.)

II. Arion, George (trad.)

159.9

M. Esther Harding

Woman's Mysteries: Ancient and Modern

Copyright © 1971 by the C.G. Jung Foundation for Analytical Psychology

M. ESTHER HARDING

Misterele femeii:
SIMBOLURI ȘI RITUALURI DE INIȚIERE
DE-A LUNGUL TIMPURILOR

Cu o introducere de C.G. JUNG

Traducere din limba engleză:
GEORGE ARION

EDITURA HERALD
București

CUPRINS

Introducere	7
Prefață <i>de C.G. Jung</i>	11
1. Mitul și mintea omului modern	17
2. Luna aducătoare de fertilitate	39
3. Luna în viața modernă	48
4. Reprezentări timpurii ale zeității Lunii	60
5. Ciclul lunar al femeilor	78
6. Înțelesul lăuntric al ciclului Lunii	88
7. Omul din Lună	110
8. Luna mamă	125
9. Zeița fecioară	147
10. Preoții și preotesele Lunii	158
11. Nunta sacră	177
12. Ishtar	189
13. Isis și Osiris	203
14. Jertfirea fiului	229
15. Renașterea și nemurirea	246
16. Luna cea schimbătoare	256
17. Inspirația și sinele	272

MITUL ȘI MINTEA OMULUI MODERN

Până nu demult, titlul acestui capitol l-ar fi făcut pe cititor să zâmbească pentru că, deși miturile puteau fi studiate ca făcând parte din lumea ciudată a omului primitiv, ele nu-și aveau locul în relaționarea cu mintea omului modern. În timpul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, când curentul principal de gândire era acela de a explora lumea exterioară și de a o observa aproape exclusiv în plan obiectiv, toți factorii subiectivi erau considerați un obstacol în căutarea adevărului absolut. Oamenii de știință, cu puține excepții, acordau atenție domeniului psihologic numai ca să se asigure că îl exclud din observațiile lor. Ei făceau diferența între știință și imaginație, între observațiile obiective și speculațiile subiective. Astfel, chimia a evoluat din alchimie, astronomia din astrologie și geografia din traseele aproximative ale hărților ilustrate, care reprezentau un fel de pre-geografie. Geologul și instrumentele lui precise de măsurare i-au luat locul fântânarului și ramurii lui de hamamelis, doctorul și experimentele de laborator au luat locul vraciului, precum și al medicului de familie, ale cărui abilități se bazau mai degrabă pe un al șaselea simț special decât pe cunoștințe exacte.

Uneori, cel care căuta adevărul obiectiv trebuia totuși să recunoască faptul că speculațiile secolelor de dinaintea sa erau extraordinar de apropiate de adevăr. Când ajungea într-o astfel de situație,

de regulă, căutătorul nu lua în seamă acest aspect, punându-l pe seama coincidenței, fără să bănuiască vreo clipă că speculația subiectivă ar putea avea un înțeles profund la un alt nivel decât cel către care îi era îndreptată atenția cu obiectivitate.

Astăzi însă, începem să ne dăm seama că aceste lucruri trebuie privite puțin altfel. Este ca și cum impresiile despre lume, adunate în conștiința umană, ar fi o matrice, un minereu din care omul și-a extras dreptat cunoașterea organizată. Știința obiectivă este rezultatul unei astfel de extracții. Toți acei factori care nu contribuie în mod direct la îmbunătățirea cunoașterii obiective au fost excluși de o perspectivă științifică mai veche și formează un reziduu, fiind neglijați complet în ultimii 150 de ani și numiți „zgoră”. Dar un alt proces de distilare a fost deja început de un alt tip de om de știință, al cărui interes nu e îndreptat numai spre lumea materială. Acești savanți caută comori de o altă natură în „zgoră” neglijată de veacul trecut. Și ei caută adevărul, dar definiția acestuia include acum și subiectivul, non-materialul.

Ideile stranii din alchimie sau astrologie, superstițiile legate de copacul hamamelis sau de poțiunea magică creată din scoarța lui, precum și noțiunea de „ecuație personală”, care îl bântuie până și pe cel mai precis observator – toate acestea au nevoie de explicații. Psihologii se întreabă de unde se nasc aceste superstiții. Nu pot fi explicate ca fiind apariții spontane, iar savanții științelor exacte susțin că ele nu fac parte din materia obiectivă. Miturile astrologice, de exemplu, nu au nimic de-a face cu Soarele, Luna și stelele ca obiecte fizice. Însă aceste mituri au un caracter universal printre popoarele primitive și antice. Ele persistă chiar și în lumea noastră, dar aici nu se mai arată sub forma unor superstiții sau mituri, ci mai curând ca stări interioare sau mentalități. Pot fi observate în schimbările inexplicabile de sentimente sau de temperament, care nu-și găsesc cauza într-o situație externă, dar care sunt deseori puse pe seama vremii sau a unei „variabile” externe, ca și cum ar exista o relație cauză-efect directă între cele două. Dacă ne orientăm spre

fondul conștiinței, descoperim că anumite idei, comportându-se în același mod ca miturile primitivelor, stau la baza sentimentelor și stărilor omului modern. Aceste gânduri-sentimente sunt fără îndoială predominante în meditație și în timpul viselor, în poezie și în fantezie. Cine nu a fost vreodată profund afectat de imaginea Lunii Pline care se ridică deasupra mării? Vorbim despre acea stare care nu poate fi explicată într-un mod pur estetic. Dar chiar și dacă emoțiile celui afectat s-ar datora doar modului în care se combină estetic lumina și umbra, argumentul tot ar sta în picioare. Pentru că într-o astfel de experiență există mai mult decât faptul concret obiectiv – există și o experiență subiectivă care poate fi mai importantă și mai puternică în viața unui om decât cunoașterea științifică a caracteristicilor luminii emise de Lună. Pentru că omul sensibil, cu mii de ani de evoluție în spate, poate fi impresionat de o scenă la care asistă, astfel încât să-i fie trezite amintiri vagi ale unor nopți străvechi, prin intermediul lor fiind posibil să acționeze împins de emoția care îi transcende sinele limitat, cotidian, și astfel să se ajungă, cine știe, la un poem pe care nu l-ar fi putut compune la lumina puternică a zilei. Ori este posibil să capete curajul de a se lăsa cucerit de o iubire doar pe jumătate conștientizată, a cărei acceptare îi poate schimba întreaga viață.

Acest aspect lăuntric, subiectiv al experienței nu este un nonsens și nici nu reprezintă doar o altă formă de superstiție. Științele exacte l-au neglijat, într-adevăr, dar el rămâne un factor puternic al vieții omenești. Într-adevăr, elementul neglijat conține acel factor subiectiv, psihologic care formează spiritul. Omul de știință al secolului al XIX-lea, în calitatea sa de sceptic sau agnostic, a negat existența spiritului. Și nici nu e de mirare din moment ce, după cum am văzut, el a eliminat dovezile existenței spiritului ca fiind irelevante. Oamenii din culturi mai naive nu făceau o astfel de distincție între „faptul” obiectiv și „superstiția” subiectivă. Factorul subiectiv sau psihologic era perceput ca făcând parte din obiect. Nu se conștientiza faptul că suprapunerea acestor factori aparținea

observatorului. Într-adevăr, nu există nicio diferență între obiectiv și subiectiv. Nu se făcea vreo diferență între calitățile pe care obiectul le avea în sine și cele despre care se presupunea că există datorită efectului pe care îl aveau asupra observatorului. Elementul subiectiv era *proiectat* în obiect.

S-ar putea ca următorul exemplu să lămurească ceva mai mult această distincție. Dacă un om are probleme cu deosebirea culorilor și confundă o bucată de pânză roșie cu una de culoare verde nu spunem că este un nonsens, ci facem o judecată cu privire la capacitățile lui de percepție, deci spunem că suferă de daltonism. Ceea ce el vede în lumea exterioară oferă informații despre el însuși, ceea ce e corect chiar dacă observațiile sale cu privire la obiecte sunt false, conform consensului general acceptat de oamenii care nu suferă de daltonism. Dar ar trebui să ne dăm seama că aceste observații sunt relevante și în privința oamenilor care disting roșul de verde. Dacă daltoniștii ar fi majoritari, regulile ar fi schimbate, iar capacitatea de a distinge roșul de verde ar fi considerată o anomalie, folosită la rândul ei ca o evaluare a subiectului, nu a obiectului. Inconștientul nostru, cu alte cuvinte, propria noastră superstiție, este cea care ne face să spunem „dar pânza *chiar este roșie*”.

H.G. Wells a făcut din această problemă tema principală a nuvelei *The Country of the Blind* (Țara orbilor – n. red.), în care prezintă o lume unde o limitare generală, în cazul de față – lipsa vederii, este considerată fundament al moralității. Acolo, abilitatea de a vedea era infracțiunea cea mai gravă; acest simț era supus unor tabuuri stricte, de temut. Era un sacrilegiu să știi ceea ce alții *nu* știau, o infracțiune de cea mai joasă speță. Deloc întâmplător, această nuvelă este plasată la începutul unui volum¹ care încearcă să străpungă vâlul inconștientului din jurul unui subiect protejat cu fanatism de orice fel de întrebare, până nu demult.

¹ Este vorba despre volumul de nuvele *The Country of the Blind and Other Stories* (Țara orbilor și alte povești), apărut în 1911. (N. red.)

În investigarea oricărei superstiții, vom întâlni întotdeauna doi factori similari: unul în obiect – în exemplul de mai sus, acesta este factorul roșu și are de-a face cu puterea obiectului de a reflecta un anumit tip de lumină –, iar celălalt în subiect – în acest caz, capacitatea retinei de a răspunde într-un fel anumit unor radiații de lumină cu o anumită lungime de undă și de a răspunde diferit la alte lungimi de undă. Bineînțeles că un observator naiv nu ia în calcul acești doi factori. El se consideră pe sine și capacitățile sale subiective ca fiind un dat și, în loc să își dea seama de ele, îi conferă obiectului calități care sunt doar parțial obiective, adică își creează o superstiție în legătură cu obiectul, care apare dintr-o confuzie între partea obiectivă și partea subiectivă. Acesta este rezultatul inevitabil, ori de câte ori factorul subiectiv nu este recunoscut ca atare. Elementul subiectiv neconștientizat este proiectat asupra obiectului și este interpretat de către observator ca un factor extern.

De exemplu, astrologii și alchimiștii făceau observații foarte atente asupra lumii externe, dar aceștia interpretau descoperirile făcute fără să distingă și factorul subiectiv care venea din inconștient, factor care conține exact acea componentă a psihicului pe care oamenii nu o conștientizează.

Într-un mod foarte asemănător, nu ne dăm seama nici de ciudățeniile sau caracteristicile noastre psihologice. În general, suntem complet ignoranți în această privință și nici nu conștientizăm că ele există. Sau, dacă ne dăm vag seama de lacuna noastră, nu vrem să aflăm mai multe, ca s-o acoperim. Pentru că, la fel ca în „Țara orbilor” a lui Wells, a ști mai mult decât alții este tabu. Acești factori subiectivi sunt însă entități fizice puternice, aparțin totalității ființei noastre, nu pot fi distruși. Putem ignora și reprima acești factori, dar ei vor continua să existe. Câte vreme sunt ca niște exilați nerecunoscuți ai vieții noastre conștiente, ei se vor așeza mereu între noi și toate obiectele pe care le vedem, iar întreaga noastră lume va fi ori distorsionată, ori iluminată de factorul subiectiv suplimentar. Prin urmare, obiectul este alterat, astfel încât ceea ce percepem

nu este niciodată cu adevărat obiectul în sine, ci este întotdeauna viziunea noastră asupra obiectului. Metoda științifică abordează această dilemă eliminând cât mai mult cu putință factorii subiectivi și psihologici și concentrându-se apoi pe datele obiective, sau relativ obiective, care rămân.

Un astfel de proces exclude elementul uman, rezultând astfel o concepție mecanicistă a vieții. Într-adevăr, această concepție a dus la apariția epocii mașinilor, în care valoarea este măsurată preponderent în termeni de energie fizică disponibilă. Deși e un fapt real, este ciudat să reamintim cât de încântați au fost predecesorii noștri de această viziune mecanicistă asupra vieții, pentru că noi, în generația actuală, suntem tot mai nemulțumiți de ea. Oamenii secolului al XIX-lea aveau un entuziasm aproape religios, prin intensitatea lui, pentru știință și adevăruri obiective. Nu exista nimic mecanicist la ei, în ciuda teoriilor pe care le susțineau. Preocuparea lor pentru adevărul științific se manifesta ca un fel de nouă religie. Explicația pentru acest fenomen se regăsește în faptul că, în timpul etapei de expansiune mecanică, spiritul lor viu era ocupat să găsească metode din ce în ce mai ingenioase de a cuceri domenii tot mai vaste, în care ingeniozitatea științifică urma să-și găsească un folos. Cu alte cuvinte, îndeletnicirea lor reală era extinderea propriilor puteri și creșterea controlului conștient asupra lumii obiective. Fără să-și dea seama, scopul lor era unul psihologic. Erau interesați, de fapt, de factorul subiectiv, chiar dacă nu erau conștienți de acest lucru. Ceea ce au crezut că eliminaseră cu atâta pricepere scăpase neobservat și le insufla din nou entuziasm.

Nemulțumirea noastră a căpătat proporții din pricina problemelor mondiale apărute în ultimii ani, în timpul cărora a devenit tot mai limpede că fericirea și împlinirea vieții nu se găsesc în producția de masă și nici în descoperirea unor noi surse de energie. Această nemulțumire se manifestă nu doar prin anxietate generală, ci și prin nevroză și nefericire, printr-un sentiment de frustrare, printr-o lipsă de entuziasm real. Suntem nemulțumiți, în mod special, de

calitatea relațiilor interumane. Părinții noștri fie erau mai capabili să întemeieze relații satisfăcătoare decât suntem noi, fie erau mai puțin sensibili la lipsa de armonie și la rutină. Oricare ar fi motivul, nu există niciun dubiu în privința ponderii mari pe care o au nefericirea și nevroza – pricinuite de relațiile interumane nesatisfăcătoare – în apariția sentimentului de nemulțumire de care suferă atât de mulți oameni. În ziua de azi, viața e goală și sterilă și căutăm o reînnoire, fie că vrem sau nu, prin accesarea aceluia izvor al trezirii spirituale care se află înăuntrul nostru. Știința s-a dovedit neașteptat de lipsită de puteri în fața surprinzătoarei crize a culturii noastre.

Pentru a câștiga o nouă perspectivă, pe baza căreia să fie posibilă construirea unei noi filosofii a lumii, este nevoie de un contact reînnoit cu nivelurile mai profunde ale naturii umane. Astfel, s-ar stabili o relație cu adevărat vitală cu legile sau principiile care constituie și activează umanitatea. Numai printr-o astfel de experiență reînnoitoare avem vreo șansă să trecem peste prăpastia care s-a deschis în fața civilizației noastre occidentale.

În trecut, când o civilizație se confrunta cu o criză morală sau economică – criză ce afecta filosofia unei lumi –, nu se putea face altceva decât să se reafirme idealurile pe care cultura respectivă fusese întemeiată, fie ele materialiste sau spirituale. Dar, în cele mai multe cazuri, revenirea era imposibilă, idealurile vechi își încheiaseră scopul, orice extindere a civilizației pe baza lor era sortită eșecului, iar cultura respectivă se prăbușea. Năvăleau barbarii. Se derulau veacuri întunecate până când, în sutele de ani ce urmau, evolua o nouă cultură; însă nu se clădea nimic pe rămășițele vechii culturi, ci apărea spontan, din noul teren, din poporul inferior care îi cotropise și îi distrusese pe înaintașii civilizați și cultivați.

Unii consideră că această soartă îi este menită și civilizației occidentale și că toate lucrurile pe care noi și strămoșii noștri le-am construit sunt pe cale să fie distruse, în timp ce valorile noastre vor ajunge să fie treptat neglijate și înlocuite de altele nerecunoscute de noi acum pe scara valorilor, dar care reprezintă acele puteri și

impulsuri pe care ne-am străduit din răspuțeri să le reprimăm și să le negăm.

Poate că aceasta e soarta care ne așteaptă. Sau poate că există și o altă soluție la această problemă. Individul evoluat este întotdeauna înlocuit de cel slab-dezvoltat, cel civilizată este întotdeauna înlocuit de barbar. Acesta este cursul inevitabil al istoriei. În prezent însă, a intrat în joc un nou factor. Prin studiarea inconștientului, am descoperit o metodă de a ne reconcilia cu barbarul din noi înșine. Comedia umană poate fi jucată, și deseori chiar se joacă, în interiorul individului. Puterea și prestigiul extrase din părțile foarte dezvoltate ale structurii psihice se răsfrâng asupra părților mai puțin evolute, astfel încât și acestea să poată fi educate, să poată fi ridicate deasupra nivelului lor de barbarie și degradare. Prin acest proces, individul poate trece de la o atitudine exclusiv intelectuală și rațională la una în care forțele latente din inconștient sunt recunoscute și astfel nu se mai află în opoziție puternică față de atitudinea conștientă. Dacă această revoluție pașnică din interiorul individului ar avea loc într-un număr suficient de mare de oameni, oare nu ar fi posibil să aibă loc o reînnoire a vieții, chiar și în Occident, fără să fie nevoie de trecerea printr-o fază de distrugere și barbarie? Pentru că revoluția ar avea loc înăuntru, în fiecare om în parte, ar fi un eveniment psihologic și ar face nenecesară detronarea unei civilizații avansate, într-un mod unilateral, de către un popor care reprezintă elementele excluse din ea.

Din acest motiv, este esențial să studiem inconștientul, pentru a ne reconfigura atitudinile în armonie cu forțele neglijate care încă se manifestă acolo. Una dintre cele mai importante valori neglijate este reprezentată de factorul subiectiv, care a fost eliminat voit în încercarea de a diferenția obiectul ca fiind un lucru în sine.

Neglijarea laturii interioare sau subiective a vieții a condus, în special în ceea ce le privește pe femei, la o anumită falsificare a valorilor. De exemplu, potrivit convențiilor din trecut, o femeie trebuia să se adapteze fundamental la o singură condiție, aceea

de soție și mamă. Dacă se căsătorea convenabil avea succes, dacă nu se căsătorea, însemna că eșuase în viață. Succesul sau ratarea întregii sale vieți puteau fi măsurate în părerea lumii din jur, care o evalua după acest standard exterior sau obiectiv. Și, într-adevăr, odată căsătorită, succesul sau eșecul căsniciei unei femei era de asemenea judecat conform unor standarde externe. Dacă apăreau dificultăți în relația cu soțul ei, tendința era, și deseori încă este, de a căuta un remediu tot în exterior. De exemplu, auzim adesea că o femeie a încercat să vindece ruptura emoțională dintre ea și soț mergând într-o călătorie sau redecorând casa. Partea subiectivă a problemei este, în astfel de cazuri, neluată în seamă și i se permite să iasă la suprafață doar prin toane sau prin proastă dispoziție sau prin vreo tulburare nevrotică.

În căminele care se ghidează după un standard extern și în care partea subiectivă a vieții este ignorată, aceste manifestări nevrotice nu sunt luate în considerare în mod serios. În marea majoritate a cazurilor, aceste manifestări sunt chiar date deoparte, ca fiind doar dovezi de emotivitate, nervozitate sau mici slăbiciuni temperamentale. În vremurile mai apropiate, o femeie care se confrunta cu probleme domestice din aceeași categorie ca, de exemplu, un copil neadaptat, ar fi căutat să învețe câte ceva din psihologia modernă și tehnici de educare a copilului, pentru ca apoi să aplice ceea ce a învățat în mod obiectiv, pentru a realiza printr-o tehnică externă ceea ce ar fi putut face în mod natural dacă ar fi știut cum să-și folosească propriile sentimente și reacții feminine în situația respectivă. Dar câtă vreme viața ei subiectivă este neglijată, acest efect natural al ființei ei este anulat, iar ei nu-i rămâne să folosească decât o tehnică mecanică, în cel mai bun caz, un înlocuitor slab pentru o realitate vie.

În ziua de azi, succesul sau eșecul din viața unei femei nu mai sunt determinate nici pe departe de un criteriu unic, cum ar fi căsnicia. Ea poate să se adapteze vieții în mai multe feluri, iar fiecare dintre acestea oferă diverse șanse de a rezolva problemele care țin

de serviciu, de relațiile sociale și de nevoile ei emoționale. Dacă însă, pentru a se disciplina și a evolua în toate aspectele personalității ei, femeia caută să facă o ajustare care să nu fie unilaterală, ci multidimensională, ca și propria ei natură, încercarea sa este una cât se poate de complexă. Asta pentru că, în timp ce pornirile interne care depind de o exprimare prin activități aparținând lumii exterioare, obiective, sunt acceptate de femeia însăși și de ceilalți ca fiind legitime, alte năzuințe, care-și au de asemenea originea în adâncul ființei sale și care au nevoie să fie împlinite spiritual și subiectiv, nu sunt luate în seamă la fel de ușor. Când se manifestă, aceste nevoi sunt considerate toane, dovezi de emotivitate, superstiții ș.a.m.d.

Însă aceste probleme subiective au devenit atât de presante și atât de frecvente, încât factorul psihologic, pe care omul de știință al lumii fizice îl eliminase, este acum căutat cu interes și analizat. Din nou, piatra pe care constructorii au respins-o devine piatră de temelie. Asta pentru că fiecare ființă umană are atât impulsuri și instincte care au nevoie să fie împlinite printr-o viață trăită în colectiv, într-un grup social, cât și instincte și impulsuri care o împing să se descopere ca individ unic. Fiecare dintre noi are o latură dornică de iubire și de împlinire prin relație, precum și năzuința spre un adevăr impersonal, adânc înrădăcinată în ființa umană. Aceste tendințe aflate în opoziție sunt expresii ale dualității naturii umane, care este deopotrivă obiectivă și subiectivă. O astfel de opoziție se manifestă în toți oamenii și duce în mod inevitabil la conflict. În lumea occidentală de azi, acest conflict este cât se poate de dur și le afectează în mod special pe femei, pentru că civilizația occidentală pune accent în special pe valorizarea exteriorului, iar acest lucru se potrivește mai mult naturii masculine, decât celei feminine. Spiritul feminin este mai subiectiv, mai preocupat de sentimente și de relații decât de legile și principiile lumii exterioare. Iată de ce conflictul dintre exterior și interior este mai devastator în cazul femeilor decât în cazul bărbaților.

Mai există un motiv pentru care această problemă este apăsătoare în special pentru femeile din ziua de azi. Și este legat de dezvoltarea laturii masculine a naturii feminine, o caracteristică marcantă a ultimilor ani.¹ Această dezvoltare a laturii masculine este, fără îndoială, legată de implicarea femeii în lumea afacerilor. De cele mai multe ori, această implicare este considerată chiar o condiție necesară pentru ca femeia respectivă să-și câștige existența, să practice o profesie sau să urmeze o meserie. Schimbarea de caracter care a însoțit această evoluție nu se oprește la partea profesională a vieții unei femei, ci îi afectează întreaga personalitate și a provocat schimbări profunde în relația ei cu sine și cu ceilalți.

Câtă vreme laturii masculine a naturii feminine i s-a permis să rămână nedezvoltată și inconștientă, așa cum a fost în trecut, ea fie a rămas neconștientizată într-o stare latentă, fie a funcționat în manieră pur instinctivă. Recentă trezire a femeii din lunga apatie în care zăcuse a scos la iveală puteri cândva latente, pe care, în mod firesc, femeia vrea să le dezvolte și să le aplice în viață, atât pentru satisfacția proprie și avantajele create, cât și pentru a-și îmbunătăți contribuția la viața grupului. Acest pas înainte în dezvoltarea conștientă nu poate fi făcut fără dificultăți sau obstacole. Femeia s-a îndepărtat de comportamentul clasic, tradițional, și de adaptarea psihologică pe care o implica acesta. Se găsește astăzi în fața unor probleme pe care nicio femeie, nici măcar deschizătoarele de drumuri care au inițiat mișcarea pentru emanciparea femeilor, nu le-ar fi putut prevedea. Aceste schimbări au condus la declanșarea unui conflict interior, o luptă între nevoia de a se exprima prin muncă, la fel ca un bărbat, și nevoia de a trăi în conformitate cu propria natură feminină străveche. Acest conflict pare să condiționeze întreaga experiență de viață a femeilor moderne care sunt cât de puțin conștiente de sine. Pentru acestea, o viață unilaterală nu e suficientă. Conflictul dintre tendințele masculine și feminine, opuse în aria lor

¹ Pentru o discuție mai amplă pe baza acestui subiect, v. M.E. Harding, *The Way of All Women* (New York: Longman, Green & Co., 1933). (N. a.)

interioară de manifestare, trebuie luat serios în seamă. Femeile nu pot reveni la valorile feminine într-un fel instinctiv și inconștient. Prin dobândirea unui nivel mai larg de conștientizare și-au blocat drumul ușor, oferit de natură. Dacă vor să reentre în contact cu partea lor feminină pierdută, trebuie să meargă pe drumul greu al adaptării conștiente.

Problemele de adaptare care apar în urma conștientizării nou dobândite a acestei dualități trebuie abordate în varianta lor *modernă*. Însă nevoia de reconciliere a acestor două părți ale naturii feminine este o problemă veche de când lumea. Doar în ceea ce privește aplicarea la viața practică apare nota modernă. E de ajuns să ne uităm dincolo de interfața vieții moderne ca să descoperim aceeași problemă, la un nivel mai profund. Nu este vorba de felul în care o femeie își poate echilibra ambele părți ale naturii sale prin muncă sau prin iubire. Este o chestiune care ține de felul în care ea se poate adapta la cele două *principii*, masculin și feminin, care îi conduc ființa din interior. Aici trebuie să apeleze la acel material subiectiv neglijat, care pentru oamenii de știință obiectivi ai secolului al XIX-lea reprezenta doar superstiții sau toane.

Pusă în acești termeni, problema nu mai aparține doar secolului XX, ea devine o temă care le-a afectat și pe femeile din cele mai primitive timpuri. Cu toate acestea, nu doresc să dau de înțeles că femeile din trecut s-au preocupat conștient de această problemă. Nu aveau o asemenea dilemă intelectuală. Este posibil ca acest fenomen al conștiinței psihologice să fie caracteristic doar zilelor noastre. Pentru aceia care erau, sau încă sunt, mai puțin evaluați din punct de vedere psihologic, o astfel de întrebare nu este deloc necesară. Doar pentru omul „modern”, avansat a devenit o necesitate vitală să pună totul sub semnul întrebării și să încerce să înțeleagă. Totuși, această problemă a dominat mare parte din activitatea interioară și din gândirea bărbaților și a femeilor de-a lungul istoriei, așa cum atestă masa de mituri și legende care abordează acest subiect. Experiența de viață dobândită de-a lungul veacurilor de omul primitiv,

apoi de cel antic, a fost strânsă laolaltă și formulată în convenții și obiceiuri, care au reprezentat și încă reprezintă baza pentru comportamentul vizibil al oamenilor. Un alt fel de înțelepciune, izvorât din aceeași experiență, a fost încorporat de intuiția psihologică a rasei în mituri și religii, în special în misterii și ritualuri, care nu formulează o informație sau o opinie conștientă, de natură intelectuală, ci sugerează voalat un sens inconștient al „mersului lucrurilor”.

Miturile și ritualurile religiilor antice reprezintă proiecția naivă a realităților psihologice. Nu sunt trecute prin filtrul rațional pentru că primitivii și anticii nu *gândeau* în privința chestiunilor care țin de domeniul spiritual, adică de cel psihologic. Ei *percepeau* printr-un simț interior sau intuitiv, așa cum încă facem și noi astăzi. Prin urmare, aceste produse ale inconștientului conțin materiale necenzurate din care se poate observa o realitate internă a vieții grupului, care altfel ne-ar fi inaccesibilă.

Jung a arătat că miturile și ritualurile reprezintă fantezia grupului și că acest material poate fi interpretat psihologic printr-o metodă similară celeia folosite în studiul produselor inconștiente ale indivizilor, în vederea obținerii de informații cu privire la realitățile psihologice ascunse, care stau la baza vieții grupului. Prin urmare, prin analizarea viselor și fanteziilor individului, putem descoperi ce atitudini psihologice se află, de fapt, dincolo de atitudinea sa conștientă, ce îl motivează cu adevărat, care este adevărata natură a relațiilor sale. Această realitate s-ar putea să nu corespundă deloc cu ideea pe care o are despre sine. Eul său conștient ar putea distorsiona faptele și ar putea fi amăgit de propriile dorințe și de instinctul de autoconservare, de stimă de sine și de altele asemenea. Dar la nivelul inconștientului, adevărul nu poate fi disimulat în acest fel. Inconștientul nu poate decât să *reflecte* realitățile concrete și, prin urmare, nu poate minți. Din această pricină, un vis sau o fantezie îi poate spune specialistului mai multe despre caracterul adevărat al unui om decât orice ar putea spune el. Visele și fanteziile arată fără echivoc relația pe care acesta o are cu problema sa personală.